

розвитку ситуації в контексті протидії викликам та загрозам глобального характеру. Доцільним вбачається дослідження впливу ризиків на регіони та окремі країни.

Список використаних джерел

1. Давос 2017: итоги Всемирного экономического форума [Електронний ресурс] / Факти. – Режим доступу: <http://fakty.ictv.ua/ru/videos/davos-2017-pidsumky-vsesvitnogo-ekonomichnogo-forumu-2/> (22.01.2017). – Назва з екрану.
2. Макаров О. Эксперты Давоса назвали главные риски для человечества в 2017 году [Електронний ресурс] / РБК. – Режим доступу: <http://www.rbc.ru/society/11/01/2017/5875ea3e9a79473c709c499d?from=main> (11.01.2017). – Название с экрана.
3. Франция представила итоговый проект международного соглашения по климату [Електронний ресурс] / Интерфакс. – Режим доступа: <http://www.interfax.ru/world/484667> (12.12.2015). – Название с экрана.
4. Статистика терактов – выводы из истории [Електронний ресурс] / Террор – Нет! – Режим доступа: <http://terrorunet.ru/analytics/statistika-teraktov-vyvody-iz-istorii/> (15.01.2015). – Название с экрана.
5. Индекс глобальной конкурентоспособности [Електронний ресурс] / Информационно-аналитический портал «Гуманитарные технологии». – Режим доступа: <http://gtmarket.ru/ratings/global-competitiveness-index/info> (30.10.2016). – Название с экрана.
6. Хакерские атаки России на США. Суть проблемы [Електронний ресурс] / Украина сегодня. – Режим доступа: <http://ua-today.com/news-from-ukraine/103310> (31.12.2016). – Назва з екрану.
7. ЕС розширив програму допомоги мігрантам [Електронний ресурс] / Дзеркало тижня. Україна. – Режим доступа: http://dt.ua/WORLD/yes-rozshiriv-programu-dopomogi-migrantam-170838_.html (24.04.2015). – Назва з екрану.

References

1. Davos 2017: itogi Vsemirnogo ekonomicheskogo foruma [Elektronnyi resurs] / Fakty. – Rezhym dostupu: <http://fakty.ictv.ua/ru/videos/davos-2017-pidsumky-vsesvitnogo-ekonomichnogo-forumu-2/> (22.01.2017). – Nazva z ekranu.
2. Makarov O. Eksperty Davosa nazvali glavnie riski dlia chelovechestva v 2017 godu [Elektronnyi resurs] / RBK. – Rezhim dostupa: <http://www.rbc.ru/society/11/01/2017/5875ea3e9a79473c709c499d?from=main> (11.01.2017). – Nazvanie s ekrana.
3. Frantsiya predstavila itogovyi proekt mezhdunarodnogo soglasheniya po klimatu [Elektronnyi resurs] / Interfaks. – Rezhim dostupa: <http://www.interfax.ru/world/484667> (12.12.2015). – Nazvanie s ekrana.
4. Statistika teraktov – vivody iz istorii [Elektronnyi resurs] / Terroru – Net! – Rezhim dostupa: <http://terrorunet.ru/analytics/statistika-teraktov-vyvody-iz-istorii/> (15.01.2015). – Nazvanie s ekrana.
5. Indeks globalnoy konkurentosposobnosti [Elektronnyi resurs] / Informatsionno-analicheskii portal «Gumanitarnie tekhnologii». – Rezhim dostupa: <http://gtmarket.ru/ratings/global-competitiveness-index/info> (30.10.2016). – Nazvanie s ekrana.
6. Hakerskie ataki Rossii na SShA. Sut problemi [Elektronnyi resurs] / Ukraina segodnia. – Rezhim dostupu: <http://ua-today.com/news-from-ukraine/103310> (31.12.2016). – Nazva z ekranu.
7. YeS rozshyryv prohramu dopomohy mihrantam [Elektronnyi resurs] / Dzerkalo tyzhnia. Ukraina. – Rezhim dostupu: http://dt.ua/WORLD/yes-rozshiriv-programu-dopomogi-migrantam-170838_.html (24.04.2015). – Nazva z ekranu.

Vonsovych O. S., PhD in Political Science, associate professor of international relations department of Private Joint Stock Company «Higher educational institution «Kyiv Academy for the Humanities» (Ukraine, Kyiv), sefinrof@ipnet.ua

Risk analysis in the framework of the World Economic Forum in Davos – 2017

The purpose of this article is to conduct a risk analysis in the framework of the World Economic Forum in Davos in 2017. During writing, the author used the following methods: analysis, synthesis, comparison, induction, deduction. The main obtained conclusions are as follows: all the risks that have been identified as priorities, are relevant in the global respect and in need of urgent decision: their danger due to

the fact that each of them carries the destructive manifestations which have a negative impact on the world economy and politics, as well as prevent the introduction of new initiatives on sustainable global development; the question remains of how the decisions that were taken during the World Economic Forum in Davos, will be able to find its practical implementation; the important point is awareness of the dangerous consequences of the above-mentioned risks to the global community, and the need for rapid response and the development of appropriate mechanisms, approaches, tools and means to counter and combat.

Keywords: analysis, synthesis, comparison, induction, deduction.

* * *

УДК 325.54(4–11)«1991/2013»

Касьянова М. М.,
кандидат історичних наук, доцент, докторант
Київського національного педагогічного університету
ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ),
доцент кафедри міжнародних відносин і зовнішньої
політики Донецького національного університету
(Україна, Вінниця), k.marina81@rambler.ru

ОСОБЛИВОСТІ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ДО КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ (1991–2013 РР.)

Вивчено та проаналізовано особливості міграційних процесів до країн Східної Європи (1991–2013 рр.). Досліджені відмінності сучасних міграційних процесів від явищ, характерних для минулих століть. Спроби зрозуміти сутність міграційних процесів, пояснити їхні причини та характер є важливою складовою світової політичної науки. Вони призвели до формування кількох теоретичних підходів, покликаних вирішити це наукове завдання. Сучасні теорії та концепції пояснюють причинно-наслідкові взаємозв'язки міграції, пропонуючи розглядати їх в двох категоріях: на макро- і мікрорівні. Такий підхід необхідний для дослідження закономірностей міграційної поведінки. Розроблені теорії та концепції є основою побудови різного класу моделей і гіпотез, важливих при прогнозуванні міграції.

Ключові слова: міграція, міграційні процеси, теоретичні підходи.

Історія людської цивілізації завжди була пов'язана з міграційними процесами. Проте переміщення людей ще ніколи так не впливало на соціальне та політичне життя країн, як сьогодні.

Історіографія даної теми представлена працями сучасних науковців. Серед авторів, які досліджували особливості міграційних процесів, слід назвати В. О. Новожилова [1], О. Краузе [2], А. В. Лисицького [3] та ін.

Джерельну базу дослідження склали періодичні видання, такі як Галицький економічний вісник [4], Русский Newsweek [5] та ін.

Мета наукової статті полягає у комплексному аналізі особливостей міграційних процесів до країн Східної Європи кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Сучасні міграційні процеси мають суттєві відмінності від явищ, характерних для минулих століть. По перше, змінився напрям основних міграційних потоків. Якщо раніше масові міграції в основному спрямовувались в бік менш розвинутих територій, то сьогодні навпаки люди рухаються в більш розвинуті регіони. По друге, сучасні міграції не пов'язані з процесами колонізації та завоювання територій. По третє, розпалась синхронність технологічного розвитку та демографічних процесів, які стимулювали міграцію. Якщо раніше розвинуті країни характеризувались найбільшим зростанням населення, то сьогодні ситуація діаметрально протилежна. По четверте, сучасні міжнародні міграції представляють собою масові міжкультурні переміщення, які перетинають етнічні, культурні та релігійні кордони [1].

Однією з особливостей сучасної міграції є те, що вона проявляється в якості складової глобалізаційних

процесів. Глобалізація – це об'єктивний процес становлення економічних, науково-технічних, соціально-політичних, культурних та інших відносин між країнами; практична діяльність держав, їх лідерів та інших суб'єктів щодо організації взаємопов'язаного та взаємозалежного функціонування регіонів та континентів країн світового співтовариства [6]. Ціллю її зовнішньополітичних аспектів є більш комфортне й якісне існування та співіснування державних акторів міжнародних відносин. Це багатогранний процес, який призводить до зростання світової взаємозалежності структури, культури та суб'єкта, що супроводжується стиранням традиційних кордонів [7]. Процес глобалізації, який А. Турен називає «найяскравішою рисою сучасності» [8], характеризується різким підсиленням та диверсифікацією міграційних потоків. Міграція є результатом впливу процесу глобалізації на економіку окремих країн. Глобалізація передбачає підвищення трудової мобільності населення, його здатності мігрувати в пошуках кращих умов життя. Такій ситуації сприяє здійснення прямих інвестицій, формування транснаціональних корпорацій, процес урбанізації та інші чинники [2]. Сучасні виклики глобалізації суттєво впливають на причини та передумови міграційних процесів. У свою чергу, наслідки міграції як такої, впливають на процеси глобального характеру, а подекуди мають значущу роль у зміні геополітичної картини світу.

Наступною специфічною рисою сучасних міграційних процесів є збереження тісних зв'язків мігрантів з Батьківщиною. Сьогодні стан розвитку людської цивілізації залишає переселенням потужніші канали зв'язку – завдяки підвищенню доступності засобів комунікації та розвитку світової транспортної системи. Внаслідок розвитку глобалізації міжнародної економіки в світовому господарстві постійно зростають масштаби робочої сили, яка залучена до процесів тимчасової міграції. Таким чином, спостерігається зростання циркулюючої міграції, коли все більша кількість людей не обирають нову країну проживання, а живуть в ній внаслідок ряду економічних, політичних, соціальних та інших причин. Після вирішення окремих важливих для себе проблем (покращення економічного становища, радикальні зміни на Батьківщині) вони повертаються додому або переїжджають до третьої країни [3]. В цьому полягає суттєва відмінність від минулих століть, коли більшість мігрантів намагались змінити постійне місце проживання.

Міграція грає все більшу роль в перерозподілі грошових потоків. Специфічним фактором є зростання ролі мігрантів в економічному житті своєї Батьківщини. В сучасних умовах залишається незмінним той факт, що мігранти, які покинули рідний дім в пошуках кращої долі, отримують більшу заробітну платню, ніж їхні співвітчизники, що залишилися в складних економічних умовах метрополії. В результаті, мігранти, все ще пов'язані з Батьківщиною та озброєні досягненнями світової фінансової системи, отримують можливість спрямовувати частину свого заробітку в її економіку. Вони можуть надавати значну фінансову допомогу своїм родичам або ж вкладати кошти в економіку рідної держави за рахунок підприємницької діяльності або інвестицій. Сучасною тенденцією є зростання

трансфертів грошових переказів до країни-донора. При цьому їхні обсяги та розміри зростають швидшими темпами, ніж кількість самих міжнародних мігрантів. Впродовж 1970–2005 рр. обсяги надходження грошових переказів у світі (переважно з розвинених держав у країни, що розвиваються) зросли у 13 разів, тоді як кількість мігрантів – лише у 2,3 рази. Вони не тільки починають відігравати важливу роль для родин, які залишилися вдома, а й стають справжнім генератором розвитку економік країн – реципієнтів грошових трансфертів мігрантів. Наприклад, в 2006 р. офіційні грошові перекази до країн, що розвиваються, становили близько 200 мільярдів доларів США. В 2008 році перекази таджикських мігрантів на Батьківщину склали 2 млрд. доларів США – майже половину ВВП та два річних бюджети держави [9]. Африка в цей період щорічно отримує перекази на суму в 40 млрд. доларів США [10]. Це значно більше за обсяги міжнародної технічної допомоги цим країнам, за обсяги портфельних інвестицій.

Спроби зрозуміти сутність міграційних процесів, пояснити їхні причини та характер є важливою складовою світової політичної науки. Вони призвели до формування кількох теоретичних підходів, покликаних вирішити це наукове завдання.

Згідно мальтузіанського погляду, який був історично першим в науковому середовищі, причини міграції напряму пов'язані з демографічною ситуацією, тобто – чисельністю населення. Країни з «надлишком» населення виступають донорами мігрантів. Зазвичай в цій ролі виступають держави з високим рівнем народжуваності [11].

Говорячи про спеціалізовані дослідження, перш за все варто згадати теорію факторів «притягування–виштовхування». Її розробив англійський вчений Ернест Равенштайн. Під час досліджень міграційних процесів він прийшов до висновку, що людям необхідно мати чітку систему мотиваційних чинників для того, щоб залучитися до міграції. У 1889 р. науковець сформулював «Закони міграції населення», в яких спробував пояснити свій погляд на причини цього явища. Згідно з його теорією, міграційні процеси спричиняються низкою специфічних факторів – комплексу соціально-економічних характеристик регіону, які впливають на формування його привабливості в очах людей. Равенштайн виділив чинники «притягування–виштовхування», які впливали на міграційні потоки. Їх можна умовно розділити на дві групи:

– притягуючі – тобто ті, які формують позитивне уявлення про територію та спричиняють міграцію населення до неї. До них можна віднести високий рівень життя, заробітної платні, привабливі природні умови тощо;

– відштовхуючі – такі обставини, які призводять до неможливості людини проживати на окремій території та змушують її покинути регіон в пошуках кращої долі (у випадку, коли незадовільними є економічні умови проживання) або ж з метою зберегти своє життя та здоров'я (у випадку загострення конфліктності в регіоні, загрози переслідувань або ж при наявності екологічної катастрофи) [12].

Таким чином, причинами міграції вчений визначив несприятливі умови на одній території (безробіття,

надмірні податки, жорстке законодавство тощо), які «виштовхують» людей із місця проживання, та сприятливі умови на інших територіях, які «притягують» їх до переселення в ці місцевості. З точки зору походження мігранта дослідник виділив зовнішні (чинники притягування) та внутрішні (чинники виштовхування) фактори, які обумовлюють переселення [2]. На думку Е. Равенштайна та згідно з виведеними ним законами, основною причиною міграції є кращі економічні умови в іншій місцевості у порівнянні з Батьківщиною мігранта. Для неї характерні декілька рис, з яких найважливішими є наступні: масштаби міграції скорочуються зі збільшенням відстані; міграція частіше відбувається у декілька етапів; міграція населення є двосторонньою; мобільність людей визначається їх особистісними характеристиками (стать, вік, приналежність до певного соціального прошарку тощо). Теорія щодо притягуючих та виштовхуючих чинників зазначала, що найбільший вплив на міграцію населення справляють внутрішні фактори або фактори виштовхування.

В ХХ ст. справу Е. Равенштайна продовжили декілька вчених. Джордж Кінгслі Зіпф розглядав вплив відстаней на міграційні процеси. Він висунув припущення, що масштаби міграційного потоку з одного місця в інше залежить від того, наскільки вони віддалені один від одного, оскільки саме це визначає кількість коштів, які необхідно витратити на переселення. Він розробив так звану гравітаційну модель міграції, яка пояснювала інтенсивність міграційного руху залежністю від відстаней та окремих показників значущості територій (зазвичай під цим розумілась кількість населення) [13]. Таким чином, в якості передумов міграції Зіпф розглядав лише два фактори, один з яких був константним. Семюель Стоффер висунув твердження, що відстань та населення двох пунктів не можуть бути головною детермінантою міграційного процесу. Він зазначав, що кількість людей, які переміщуються на певні відстані, є прямо пропорційною кількості перспектив, які відкриваються перед ними, та зворотно пропорційною кількості обставин, що втручаються в процес. Такими обставинами дослідник вважав всі явища, які можуть завадити розвитку міграції (видатки на транспортування, місцеве законодавство, недостатня поінформованість населення, негативне ставлення корінних мешканців до мігрантів тощо) [14]. Еверетт Лі стверджував, що з місцями вибуття та прибуття мігранта пов'язані дві групи факторів, які здійснюють на нього вплив – позитивні та негативні. Ці сили можуть бути чисельними та різноплановими. Особливу увагу дослідник приділив розгляду перешкод, що втручаються в міграційний процес, та аналізу обмежень, які діють в його рамках. До найбільш розповсюджених перешкод Лі відносив такі чинники, як відстань, наявність фізичних та політичних бар'єрів, кількість необхідних для міграції коштів тощо. Він відзначав, що в окремих випадках вони можуть не лише стримувати, а й запобігати міграції [15]. Комплексний підхід Лі та його модель враховувала всі сили (економічні, політичні, соціальні, культурні, природні), які діють на мігранта. На його думку, сама міграція є балансом між притягуючими та відштовхуючими факторами в місцях вибуття та прибуття, який

формується під впливом перешкод, що втручаються в процес. Для мігранта це проявляється в суб'єктивній оцінці обставин при прийнятті рішення щодо необхідності переїзду. В результаті згаданий баланс формується на основі раціонального мислення людини [16]. Саме його наявність є передумовою міграції.

Теорія факторів «притягування–виштовхування» була покладена в основу інших, більш пізніх теорій міграції. Найбільш відомими з них є неокласична економічна теорія (1962–1969 рр.), теорія сегментованого ринку (1979 р.) та теорія глобальних систем (1988 р.).

Прихильники неокласичної школи вбачали причину трудової міграції в географічних відмінностях, що впливають на попит та пропозиції робочої сили. Відповідно концепції неокласичної економічної теорії, у країнах (регіонах) з надлишковою робочою силою спостерігається низька заробітна плата, а в регіонах, що характеризуються дефіцитом робочої сили, – висока. Розмір заробітної плати приймається за основний фактор виштовхування у регіонах походження мігрантів і тяжіння у регіонах прибуття [17].

Теорія сегментованого ринку праці пояснює міграцію населення структурними потребами економік розвинених країн. Прихильники цієї теорії вважають, що розвинені країни є дуалістичними: вони мають первинний ринок із кваліфікованою і високооплачуваною працею та вторинний ринок із некваліфікованою низькооплачуваною працею, яка є непривабливою для місцевих жителів. Отже, приплив іммігрантів в таку країну є необхідним для заповнення робочих місць на вторинному ринку праці [18].

Відповідно до положень теорії глобальних систем, міграція є результатом впливу процесу глобалізації на економіку окремих країн. Глобалізація передбачає підвищення трудової мобільності населення, його здатності мігрувати у пошуках кращих умов життя. Такій ситуації сприяє здійснення прямих інвестицій, формування транснаціональних корпорацій, активізація процесів урбанізації та інші чинники [2].

В 1990-і роки американський соціолог Дуглас Массей розробив синтетичну теорію міжнародної міграції. На його думку, це явище є наслідком широких процесів інтеграції в політичному, економічному та соціальному житті. Вступаючи в полеміку з науковцями середини ХХ ст., він наполягав на домінуванні притягуючих факторів над відштовхуючими в міграційних потоках. Д. Массей також доводив, що різниця в доходах не може бути основним міграційним фактором, та окремо вивчав вплив розвитку міграційної інфраструктури, яка відповідає за зв'язок мігранта з Батьківщиною та діаспорою, на інтенсифікацію руху населення [16].

Ряд сучасних теорій та концепцій пояснюють причинно-наслідкові взаємозв'язки міграції, пропонуючи розглядати їх в двох категоріях: на макро- і мікрорівні. На макрорівні відбувається певне поєднання масштабів, напрямків, інтенсивності міграційних потоків між різними регіонами з параметрами соціально-економічного розвитку цих територій (величиною заробітної плати, рівнем зайнятості, наявністю житлових умов, числом незайнятих робочих місць, екологічною та етнопонаціональною ситуацією). Вважається, що виявлення характеру таких взаємозв'язків в залежності

від складу мігрантів (їх віку, статі, рівня освітньої та професійної підготовки) являє собою істотний момент будь-якого дослідження міграції. В умовах планової економіки переважала концепція планомірної міграції робочої сили, відповідно до якої головним фактором, що обумовлює міграційний процес на макрорівні, є планомірне розміщення виробництва. Міграція розглядалася в першу чергу як інструмент розподілу та планомірного перерозподілу трудових ресурсів між регіонами. Ігнорування матеріальних стимулів міграції зумовлювало величезний вплив організаційного механізму функціонування та регулювання процесів переселення. На мікрорівні здійснюється вивчення міграційної реакції окремих індивідів, родин або домогосподарств на зміну тих чи інших показників, умов життя, важливих з точки зору прийняття рішення про міграцію. Такий підхід необхідний для дослідження закономірностей міграційної поведінки [19].

Отже, розроблені теорії та концепції є основою побудови різного класу моделей і гіпотез, важливих при прогнозуванні міграції. Наприклад, серед концепцій, що пояснюють міграційну поведінку на мікрорівні, широкого поширення набула теорія людського капіталу Гаррі Беккера, яка стала основою різних підходів у моделюванні територіальної рухливості населення та робочої сили [20]. Відповідно до неї рішення про переміщення мігранта засноване на раціональному порівнянні наявного рівня життя з можливою його зміною в районі передбачуваного вселення та оцінці очікуваної вигоди від такого переміщення.

Список використаних джерел

- Новожилова Е. О. Современные международные миграции: причины, особенности, последствия / Е. О. Новожилова // *Общество. Среда. Развитие (Terra Humana)*. – 2013. – № 1 (26). – С.105.
- Краузе О. Зовнішня трудова міграція населення України / О. Краузе // *Галицький економічний вісник*. – 2010. – №2 (27). – С.26–34.
- Лисицкий А. В. Особенности современных мировых миграционных процессов / А. В. Лисицкий // *Ученые записки Российского государственного социального университета*. – 2008. – №1. – С.14.
- Галицький економічний вісник. – 2010. – 2 (27).
- Русский Newsweek. – 2009 (234). – №12.
- Карапетян Л. М. О понятии «глобализм» и «глобализация» / Л. М. Карапетян // *Философские науки*. – 2003. – №3. – С.58.
- Золин А. В. Понятие глобализации / А. В. Золин // *Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 7: Философия. Социология и социальные технологии*. – 2007. – №6. – С.55–56.
- Турен А. Способны ли мы жить вместе? / А. Турен // *Новая постиндустриальная волна на Западе / Под ред. Иноземцева*. – М., 1999. – С.484–485.
- Саркорова А., Рагозин Л., Седаков П. Трудности без перевода / А. Саркорова, Л. Рагозин, П. Седаков // *Русский Newsweek*. – 2009 (234). – №12. – С.32.
- Рагозин Л., Архипова И., Седаков П. Огонь, беда и первые трупы / Л. Рагозин, И. Архипова, П. Седаков // *Галицький економічний вісник*. – 2009 (234). – №12. – С.31.
- Немерюк Е. Е., Аникин Л. С. Теоретические подходы к исследованию причин миграции / Е. Е. Немерюк, Л. С. Аникин // *Известия Саратовского университета. Новая серия: Социология. Политология*. – 2014. – Т.14, Вып.3. – С.24.
- Kaitmazova K. R., Caberti A. N. Types of Modern Migration / K. R. Kaitmazova, A. N. Caberti // *Научный альманах стран Причерноморья*. – 2016. – №1 (5).
- Zipf G. *Human Behavior and the Principle of Least Effort* / G. Zipf. – Cambridge: Addison-Wesley Press, 1949. – 573 p.
- Stouffer S. *Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance* / S. Stouffer // *American Sociological Review*. – 1940. – №5. – P.845–867.
- Lee E. S. *A Theory of Migration*. Demography / Everett S. Lee. – 1966. – Vol.3, No.1. – P.47–57. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.jstor.org/stable/2060063?seq=1#page_scan_tab_contents
- Vasilenko P. V. *Zarubezhnye teorii migracii naselenija* / P. V. Vasilenko // *Pskovskij regionologicheskij zhurnal*. – 2013. – №16.
- Romanchikov V. I., Romanenko O. I. *Mizhnarodni ekonomichni vidnosini* / V. I. Romanchikov, I. O. Romanenko. – К.: Centr uchbovoi' literatury, 2008. – 256 s.
- Orehova T. V. *Metodologicheskie podhody k izucheniju problem sozdaniya i funkcionirovanija transnacional'nyh integracionnyh*

References

- Novozhilova E. O. *Sovremennye mezhduнародnye migracii: prichiny, osobennosti, posledstvija* / E. O. Novozhilova // *Obshhestvo. Sreda. Razvitiye (Terra Humana)*. – 2013. – № 1 (26). – S.105.
- Krauze O. *Zovnishnja trudova migracija naselenija Ukrainy* / O. Krauze // *Galyc'kyj ekonomichnyj visnyk*. – 2010. – №2 (27). – S.26–34.
- Lisickij A. V. *Osobennosti sovremennyh mirovyh migracionnyh processov* / A. V. Lisickij // *Uchenye zapiski Rossijskogo gosudarstvennogo social'nogo universiteta*. – 2008. – №1. – S.14.
- Galyc'kyj ekonomichnyj visnyk. – 2010. – 2 (27).
- Russkij Newsweek. – 2009 (234). – №12.
- Karapetjan L. M. *O ponjatii «globalizm» i «globalizacija»* / L. M. Karapetjan // *Filosofskie nauki*. – 2003. – №3. – S.58.
- Zolin A. V. *Ponjatie globalizacii* / A. V. Zolin // *Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta. Serija 7: Filosofija. Sociologija i social'nye tehnologii*. – 2007. – №6. – S.55–56.
- Turen A. *Sposobny li my zhit' vmeste?* / A. Turen // *Novaja postindustrial'naja volna na Zapade / Pod red. Inozemceva*. – M., 1999. – S.484–485.
- Sarkorova A., Ragozin L., Sedakov P. *Trudnosti bez perevoda* / A. Sarkorova, L. Ragozin, P. Sedakov // *Russkij Newsweek*. – 2009 (234). – №12. – S.32.
- Ragozin L., Arhipova I., Sedakov P. *Ogon', beda i pervye trupy* / L. Ragozin, I. Arhipova, P. Sedakov // *Galyc'kyj ekonomichnyj visnyk*. – 2009 (234). – №12. – S.31.
- Nemerjuk E. E., Anikin L. S. *Teoreticheskie podhody k issledovaniju prichin migracii* / E. E. Nemerjuk, L. S. Anikin // *Izvestija Saratovskogo universiteta. Novaja serija: Sociologija. Politologija*. – 2014. – T.14, Vyp.3. – S.24.
- Kaitmazova K. R., Caberti A. N. *Types of Modern Migration* / K. R. Kaitmazova, A. N. Caberti // *Nauchnyj al'manah stran Prichernomor'ja*. – 2016. – №1 (5).
- Zipf G. *Human Behavior and the Principle of Least Effort* / G. Zipf. – Cambridge: Addison-Wesley Press, 1949. – 573 p.
- Stouffer S. *Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance* / S. Stouffer // *American Sociological Review*. – 1940. – №5. – P.845–867.
- Lee E. S. *A Theory of Migration*. Demography / Everett S. Lee. – 1966. – Vol.3, No.1. – P.47–57. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.jstor.org/stable/2060063?seq=1#page_scan_tab_contents
- Vasilenko P. V. *Zarubezhnye teorii migracii naselenija* / P. V. Vasilenko // *Pskovskij regionologicheskij zhurnal*. – 2013. – №16.
- Romanchikov V. I., Romanenko O. I. *Mizhnarodni ekonomichni vidnosini* / V. I. Romanchikov, I. O. Romanenko. – К.: Centr uchbovoi' literatury, 2008. – 256 s.
- Orehova T. V. *Metodologicheskie podhody k izucheniju problem sozdaniya i funkcionirovanija transnacional'nyh integracionnyh*

структур / T. V. Orekhova // Problemy razvitiya vneshneekonomicheskikh svyazey i privlecheniya inostrannykh investitsiy: regional'nyy aspekt. Sbornik nauchnykh trudov. – Doneck: DonNU, 2005. – S.14.

19. Moiseenko V. M., Chudinovskikh O. S. Teoriya chelovecheskogo kapitala i migratsiya v Rossii / V. M. Moiseenko, O. S. Chudinovskikh // Problemy prognozirovaniya. – 2000. – №4. – S.131.

20. Becker G. S. The Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education / Gary S. Becker. – University of Chicago Press; 3 edition. – 1994. – 412 p.

Kasianova M. M., PhD, the doctoral student of National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kyiv), Associate Professor at the Department of International Relations and Foreign Policy of Donetsk National University (Ukraine, Vinnytsia), k.marina81@rambler.ru

Characteristics of migration processes in the countries of Eastern Europe in 1991–2003 years

The proposed article is devoted to the study and analysis of the characteristics of migration to the countries of Eastern Europe (1991–2003 biennium). The differences from the modern migration phenomena characteristic of past centuries. Attempts to understand the nature of migration, explain their causes and nature is an important part of world political science. They led to the formation of several theoretical approaches designed to solve a scientific problem. Modern theories and concepts to explain the causal relationship of migration, offering to consider them in two categories: the macro and micro level. Such an approach is necessary to study the migration patterns of behavior. The theory and the concept is the basis for building a different class of models and hypotheses important in predicting migration.

Keywords: migration, migration processes, theoretical approaches.

* * *

УДК 32.019

Islamova P. R.,
dissertator, Law and Human Rights Institute
(Azerbaijan, Baku), pm060688@gmail.com

THE ROLE OF SOUTH STREAM AND TURKISH STREAM IN ENERGY SECURITY OF EUROPE

Energy security is one of the most important issues in the modern world and is as vital as national security. Although the EU has taken measures to ensure its energy security, it still cannot implement a uniform policy in this area. Russia is taking advantage of this situation and after failure of the South Stream, it has offered a new project called Turkish Stream. Russia and Turkey agreed on the project and after the intergovernmental agreement the construction of this pipeline has started. The European Union opposes the project and encourages member states to pursue the same policy. Therefore, the role of Turkish Stream in energy security of Europe remains uncertain, as it is not clear whether the EU will support the Turkish Stream or TANAP project.

The article studies the above-mentioned issues, were the reasons for the postponement of the South Stream project that Russia initiated before the Turkish Stream, as well as other energy projects and their perspectives in contemporary international relations.

Keywords: energy, security, Turkish Stream, EU.

(стаття друкується мовою оригіналу)

«South Stream» was the gas pipeline that would begin from the Black Sea basin to South and Central Europe, with 63 billion cubic meter capacity. It was assumed that the gas supply would start in 2015. The pipeline had to pass through Bulgaria, Serbia, Hungary, Austria, Italy and Slovenia. Macedonia asked to participate in the project. Due to some reasons, the project was cancelled by Russia. Russian president came to this conclusion because of talks with Turkish President Recep Tayyip Erdogan. Russian President Vladimir Putin said that «realization of «South Stream» project was not possible in the current circumstances and called European Union's position on the construction of a gas pipeline non-constructive».

The main reason for such decision was Bulgaria's objection. As a member of EU Bulgaria should get

agreement with the organization. According to Putin, Russia's energy resources would be redirected to other markets, including Turkey, which aims to build a new pipeline systems. But it is the choice of our European friends. There is nothing surprising here, they were ultimately exporters», – Putin said. Except of that, Bulgaria will lose at least 400 million euros in a year he added.

European Parliament has adopted a resolution about suspension of South Stream gas pipeline project as well: «There should be another suitable source of supply except of South Stream». After the decision, the part of the pipeline that had been constructed in Bulgaria was dismantled. The construction of this part of the pipeline began in October 2013 with the participation of Russian «Gazprom» company.

Russian government does not waste time and making little changes started a new project, which is called «Turkish Stream». The main difference is the route of the pipeline. In December 2014 Gazprom and the Turkish company Botas Petroleum Pipeline Corporation have signed a memorandum of understanding on the construction of Turkish Stream gas pipeline [1]. The signing took place in the presence of the Russian President Vladimir Putin and the President of the Republic of Turkey Recep Tayyip Erdogan. Gazprom for the first time without any inter-governmental agreement began to build a gas pipeline in May. Russia was in a hurry and tried to reach European markets before the realization of the Southern Gas Corridor.

However, due to the conflict over the violation of Turkish airspace by Russian military aircraft involved in military operations in Syria, Turkey has threatened to break Russian gas contracts. October 8, 2015 during a flight to Japan in order to discuss «Turkish question» President Recep Tayyip Erdogan said that Turkey is a major buyer of Russian gas, but if necessary, it can export energy from many other sources. This would be a great loss for Russia.

After that, on November 24, the Turkish Air Force shot Russia's Su-24 aircraft in the Turkish-Syrian border. Turkish Armed Forces said in the statement «they had warned Russian aircraft 10 times within 5 minutes, but they ignored». In order not to spoil relations with Russia, Turkey sent a note to the Russian Foreign Ministry 3 times. Two of these notes were about boundary violations, one was related to the massacre of the Turkmen. Russia showed no reaction to these notes and as a result, this event took place.

However, Russia and Turkey have close economic relations; therefore, such events cannot harm their friendship and cooperation. Half of the state budget of Turkey is formed from tourism revenues and a significant proportion of these revenues come from Russian tourists. In addition, the number of export from Russia to Turkey is significantly great. So last year exports from Russia to Turkey was \$ 25 billion. Of course the main export product is energy resources. 57% of gas demand that is 28 billion cubic meters and 30 percent of Turkey's oil consumption, is exported from Russia. Therefore, the relations between two states were restored in a short time. On October 2016, the leaders of these two big countries signed an intergovernmental agreement on the Turkish Stream pipeline in Istanbul.

«You now witnessed the signing of the intergovernmental agreement on the construction of the Turkish Stream. As part of this project and the broadening of our cooperation, we agreed on a mechanism by which to provide a discount